

Zimbar topònimi vo Noriglio un von Pèrge Summano

In lem balmase trèfft pitt fremmege laüt, daz earst sachan boma äschauged iz daz sell bodase auzziaget ma, gesotzt uminüm in an tisch, in bintsche zait vorstéatma ke 'z soinz mearar di sachandar boda pintn baz di sellnen bodaz nèt tünan. Ditzza, khinnt o vür afte zimbar körs bodase haltn atz Lusérn. Baz hãmsa panãndar dise laüt boda zuarkhemmen atz Lusérn, boda lem 70/80 km bait vo üs un darzuar auz vo zboa provintze azpe Noriglio odar vo Piovene Rocchette pitt Lusérn? Furse khennensa sa di "Linguistika stòrika von Zimbar", habante sèlbart a guata formatzióng gemachten ber vor arbat un ber vor a bichtega kultür gekhennt un konservàrt in di zait in famildja. Allz dekhtze abe balbar khön ke alle panãndar vor tausankh djar habar gelebet in da gelàichege zimbar earde. Noriller hattmaz genützt zo lirma eparummaz boda iz aukhent vo disan lãnt. Vor Noriglio umme 'z lãnt dise tratze ventnmase afti pèrng sèmm boda di zait iz hintargestãnt, au zöbrest afta hõacharste earde von masan. Un asó alla disa micro-toponomastica stãmmt abe vo nem vo bisan, toal beldar, flüzz un pèrng. Bar mang auroatn dise topònimi auz vonan katãsto von 1729 un vo atte vo notãre: "Lãite" (costa); "Lonte" (spaccatura); "Poeche" (per Buche - faggio); "Gozelamber" (cfr. tirolese Lammer - mucchio

di pietre); "Ulbe" (pozzanghera); "Emberle", "Anghecher", "Ganch", "Zãter", dar bege von "Rãuti", "Bãseni", "Tal", "Rãule", "Gritter", "Laite", "Róen", "Tãierle", "dar pon von Bisele, Ghèrtile, Còler". Allz iz gãnt mindar in di zaitn balda dar pèrge un dar balt soin khennt gelatt sèmm zo koltevárã. Un vil izta gãnt vorlòrt soinanest gest kartza nãmp dar statt vo Rovràit. Vor Piovene Rocchette, dar Monte Summano (1296 m) iz dar betarste pèrge vort von Pasubio zuar in Vèneto un iz di earde boda trakk no haützotage, vor berda geat zo staiga spitz vor spitz, skaff vor skaff, kròtz vor kròtz, hüamesche nem vorlòrt in di zaitn, azpe: "Elbele, Obelecche, Covole, Brospile, Campigolo, Tora, Cisele, Brazome", topònimi boda machan alle toal von Sentiero delle Creste. Abo ledrã un vor alle di lentar zo vuaz in pèrge zuar Santorso un S. Rocco venntma asó topònimi von kontrãde azpe: "Vermech" un "Snorche" un vil àndre. Sichar iz ke aftn gekhennate Monte Summano lestma mearar sa her vodar preistòria, vodar stòrdja von romé, von longobardi un di goti vòlk boda hãm gètt in nãm vonan gott in pèrng. Un nèt zo vorgèzza di lestin zaitn her nempar üs, izzar gedenkht vor 'z bèltkriage, bodaz hatt bidar gepuntet an àndra bõtta vor daz letz un vor daz guat. A.G.

Istituto Cimbrio
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbrio.it

MÈLDUNG - Prodjekt: "Di sait vo Lusérn"

Dar Kulturinstitut Lusérn süacht laüt vor in prodjekt "Di sait vo Lusérn".
- Ummaz boda mocht tünan allz baz da iz zo tünana zoa azta auzgea, in earst un in dritte vraitã von mãnat, di sait atn djornãl.
- Mearare laüt boda mochan schraim artikln vor "Di sait vo Lusérn".
Berdasan bill bizzan mearar mage àrúavan in Kulturinstitut Lusérn. 'Z izta zait innzogeba di domãnda finn di zöbolve von vraitã 20 von kristmãnat.

Dar hirsch

Vor disa bõtta hãnne detzidart zo kontãranaz eppaz vonan schümma vich, boda lebet da kan üs un boda vor mi iz ummaz von pestn atti bèlt. I pinn nã zo reda von hirsch. Dar hirsch iz a groazez vich bodaze macht nèt seng vil azpe di kapardjõln, umbrómm 'z gevãlten nèt stian azpe se in di bisan zo vrèzza au 'z grass, ma inn in tãf balt vo tãnnen, lèrch un vaüchtn, boden mak seng niamat un prõprio vor ditza saibar prõprio fortunãrt azparz dartünan 'z seganen. Di mastsche von hirsch mang soin hoach an mètro un an halm von rukkn abebart un lãng zboa mètre un an halm o un di grõazarstn sberm vo di 200 atti 230 kile. Di femine invétze soin vil khlümmanar un di grõazarstn mang rivan z' sbera 150 kile al massimo. Ànka az soinz prõprio groaze vichar boda sberm vil, di hirsch mang loavan bahémme un springen ummar bobrãll. 'Z har iz kafédãt pan summar un khint a pizzle grisat pan bintar, balda di horn o valln abe un machanse bidar au balz khint fevrãro odar martzo.

Dar palkétt iz gemacht vo pumma un kreschart conforma bazzar izzt un biavl djar 'z hatta dar hirsch, infatti alle djardar krescharta a "rais" mearar zöbrest in horn. Dar hirsch lebet in brãnki vo djunge vichar hërta gevüart vonar femina, umbrómm di mastsche stian pittnãndar solo vo setémbrè finn in otóbrè, dopo giansa pitt àndre mastsche un stian lai fra de se. Durãnte dar zait von accoppiamento di hirsch lokhan di femine un makmase hõarn hukarn vort bait kilómètre. Di femine khitzarn lai a pikkele atti bõtta, bosa lãzzan lugãrt in pa balt un bosa gian zo venna lai zo gebanen z'èzza, ditza khint vür in madjo odar in sunjo. Dopo, khent a pizzle grõazar, giansa se o pinn brãnko un stian nãmp dar muatar finn azza hãm a djar. Di hirsch soinz vichar erbivori un èzzan quãse hërta lai daz sell bosa vennen: pan bintar èzzansa gedorrãtz grass, schintln von èlbar un spiboimarn, pan summar vrischez grass, khoim odar risp. Est azzar bart bokhènnen ummaz vo dise schümman vichar bartar sichar bizzan eppaz mearar!

Anna N. N.

Mercatini, èzzan un trinkhan

Azpe alle djar haür o, balda heft à dar ditzémbrè, tündã offe di mercatini vo Boinichtn. Disa traditzióng hatt a lãnga stòrdja un haüt billezzaz kontãrn. Di mercatini vo Boinichtn soinz gibortet in Taütschlãnt, vor mearar baz sèkshundart djar un dar earst mercatino boda hatt offegitãnt iz dar sell vo Dresda, hërta in da sell zait sèmm. Di artidjè hãm vorkhoaft daz sell bo sa hãm gimacht ma, visto ke 'z iz gest abastãntza taür, hãmdã gimak gian lai di raichan. Pinn djar però hërta mearar laüt hãm àgiheft zo giana z'sega dise bankétt un est mangsa gian un khoavan alle. Vo di noüntzegar djar vort disa traditzióng hatt àgiheft zo khemma hërta mearar bichte un zo khemma gimacht in da gãntz Eurõpa. Ummandar von grõazarstn un mearar gisek von Beleschlãnt, iz sichar dar sell vo Poatzan. Lebante da, alle di djar apèna 'z tündã offe di bankétt sige tausankhar laüt gianse z'sega alle di tang. Vor mi dise bankétt soinz nicht vo particolare, umbrómm i sise alle di djar. 'Z soinda laüt boda khemmen sinãmài vo züntrest in Beleschlãnt odar von auslãnt. Attn mercatino makma vennen alla dar sòrt: menndla von presèpe gimacht pitt holtz, franéln pitt boll hãntgimacht un bazta nèt

mage mengln iz 'z gièzza un 'z getrinkha, von brezel pitt drinn in barm spèk, di strauben un sichar in vin brulè un in barm öpflsaft. Dar brezel iz a proat boda khint von Taütschlãnt un iz gikhent vo alln boma redet taütsch, quindi in Taütschlãnt, Österreich, Swissera un in Südtirol. 'Z hatt di form vonan ring drinn pittnan khnopf. Zo vãnga disa form dar pekh mocht machan an bahémmegean movimento, mindar baz an secondo. Dar brezel auzzalt iz tunkhl, però inzzalt izzar liachte. Ditzã iz umbrómm, zo machanen khemmen sinãmài un hatt gètt, vor dar khint gikhocht in pachovan khintar gilekk vor khurtza zait in a soda (odar in bicarbonato). Ma khött ke sa soinz khent gimacht da earst bõtta in an convento vo frarn pinn avãntzi vo proat un ke di form rappresentãrt di arm von frar boda iz nã zo peta. Di strauben invétze soinz a gesüasega boda khint gerõastet un boda khint gemacht in Bayern un in Tìrol. Dar impasto iz circa dar sèll von ambléttn solo ke, benn sa khemmen gerõastet in barm öl, khemmensa gimõvart un gedrent zoa azza vãngen di form vo vil khlummane bürmla. Dar nãm infãtti, khint von taütsch Straub un hoast gazèr. Secondo miar di mercatini soinz eppaz schümman z'sega un zo stiana pittnãndar o, però balda soinz sovl turistn makmase nemãrã mövãrn in di statt un alóra iz kartza vil.

An grua, Samuel Pedrazza

A Zimbar Kristpòm in platz vo San Piaro

'Z soinz ungefèr viartzekh djar boda a par a statt/lãnt von Beleschlãnt schenkht, alle djar, a vaücht odar a tãnn dar statt von Vatikãno. Von djar 1982 dar Kristpòm khinnt augemacht in platz vo San Piaro. Ditzã djar disa vaücht boda bart khemmen gesek un fotografãrt vo tausankhar laüt khinnt von üsarn pèrng. 'Z iz gest dar earst von sniit von djar 2008 balda dar Bruno Scalzeri, (dar "alt" pürgermaister vo Pedemonte), Vorsitãzer von konsòrtzio usi civici vo Rõtzo, San Piaro un Pedescãla, hatt geschribet in mons. Antonio Mattiazzo voalante a vaücht alz Kristpòm vor in Vatikãno. In soi lettãr khütta ke 'z sberat schümma azta a vaücht boda iz augebakst atti earde boda hatt gesek daz Earst Bèltkriage magat khemmen genützt alz Kristpòm. Dar segretãrdjo di Stato von Vatikãno hatt respundãrt gebante kunt ke pitt dise motivãtziónggen mattmaz tünan. Dar hatt o geschribet, però, ke 'z soinda sa an hauf lentar un stattn von Beleschlãnt bodase soin se o gevoalt un vor ditza mochtma pain ulf djar. Un asó dise tang di vaücht iz khennt gehakht durch in di Trügela un getrakk, augehenk atnãn

eliköttero, finn in spòrtplatz vo Valdastico. Da soinda zuargestkhennt di khindar von schualn vo Valdastico un vo Rõtzo un di vaücht, lãng 26 mètre, iz khennt inngest un gevazt atnãn kãmion lãng 30 mètre un hatt gevãnk in bege vor Roma; a bege lãng sèkshundart kilómètre ma boda,

an lestin, bart machan seng "d'üsar vaücht" dar gãntzan bèlt. In platz vo San Piaro dise tang soinsa nã auzorüsta in Kristpòm, a Kristpòm boda hatt nèt lai gisek in schade von Earst Bèltkriage ma in schade vo ettlane haüsla pitt holtz un vünfunzbuantzekh statue, alle groaz azpe a mentsch. Allz ditza iz khennt inngebaiget gestarn, fintzta 5 von Kristmãnat, di viare un a halbez in tages un bart stian finn atz 13 von hochnach. E.v.K.